

С. Я. Вавженчук

кандидат юридичних наук, доцент
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана,
кафедра цивільного та трудового права
просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03680, Україна

**ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ПРИЙНЯТНОСТІ СКАРГИ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ**

Стаття присвячена з'ясуванню основних принципів прийнятності скарг до Європейського Суду з прав людини. З'ясовано сутність таких принципів, їхню нормативну та фактичну підстави. Вивчено значущість цих принципів для захисту трудових прав.

Ключові слова: принципи, скарга, Європейський суд, права людини.

Проведення даного дослідження є вкрай необхідним в умовах, коли забезпечити захист конституційних трудових прав працівників України національними засобами не завжди вдається. В такому випадку суттєвою допомогою громадянам України стають міжнародні інституції захисту, звернувшись до яких можна відновити справедливість у галузі використанні найманої праці. Саме актуальність обраного напрямку дослідження і зумовлює його проведення, метою якого є визначення тих основних принципів, яких слід дотримуватися при зверненні до Європейського Суду з прав людини шляхом подання скарги. Новизна теми внаслідок відсутності подібних робіт у науковому просторі українського трудового права є очевидною. В роботі проводиться ґрунтовний аналіз діяльності ЄСПЛ, а також враховано наукові здобутки М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі, М. Лобова, М. Чуркіної.

В Європі джерелами міжнародно-правового регулювання праці є акти, прийняті Радою Європи (Council of Europe) і Європейським Союзом (European Union). В результаті прийняття Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод був створений Європейський суд з прав людини (Cour européenne des droits de l'homme), який став регіональною основою механізму забезпечення захисту прав людини, враховуючи і трудові права та законні інтереси робітників. Важливість захисної та правовідновлюючої функції трудових прав Страсбурзького суду полягає в тому, що ця конвенційна інституція є найвищою судовою інстанцією для держав-членів Європейської конвенції, рішення якої є обов'язковими для виконання. Британські фахівці в галузі європейського права М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі зазначають, що ЄСПЛ посідає те ж місце, що і Міжнародний суд у Гаазі та Європейський суд у Люксембурзі як один із трьох головних судів міжнародного рівня [1, с. 67].

Правова система Європейського Суду належить до living system, яка базується на прецедентах, тобто кожен суб'єкт подання скарги відновлюючи

свої порушені права, потенційно може змінити уявлення про природу того чи іншого права, а також змінити правову практику своєї країни.

Суб'єктами подання скарги до ЄСПЛ можуть бути будь-які приватні особи: громадяни однієї з держав Ради Європи, іноземці, особи з подвійним громадянством та особи без громадянства. Крім того, Європейський Суд не обмежує право на звернення за критеріями цивільної правоздатності та дієздатності, тобто людина, яка звернулася до Європейського Суду, може бути навіть психічнохворою, неповнолітньою особою [2].

Для того, щоб скарга була розглянута судом, необхідно дотримуватись таких умов: 1) чітко розкрити суть порушення; 2) сформулювати причинний зв'язок між порушенням та шкодою, яку зазнав скаржник; 3) дотримати формальні умови; 4) обґрунтувати свою скаргу, застосовуючи наявні докази; 5) мотивувати свою скаргу попередніми прецедентами ЄСПЛ.

Також виокремлюються такі обов'язкові принципи прийнятності звернення до Суду:

1. Принцип обставин по суті (*ratione materiae*) та обставин часу (*ratione temporis*). Особа може бути суб'єктом подання лише в тому випадку, якщо було порушено її право/права, яке передбачене Європейською Конвенцією та протоколами до неї. Саме тому важливим є розуміння правової природи статті та зв'язок її з діями держави, які заявник вважає правопорушенням. Захист конституційних трудових прав працівника може мати пряме та непряме відображення в нормах Конвенції. Зокрема, в Постанові про прийнятність від 21 червня 2001 року по справі «Бурдов проти Росії» (*Burdov v. Russia*) було підкреслено, що ЄКПЛ не гарантує соціальні та економічні права, зокрема, право на працю [3], а в п. 40 Постанови ЄСПЛ від 7 травня 2002 року, винесеної по суті цієї справи щодо виплати справедливої компенсації, зазначено, що за змістом статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав людини і основних свобод заявлені в суді вимоги можуть розумітися як власність, якщо в достатній мірі встановлено, що ці вимоги можуть бути юридично реалізовані. Тому визнання за працівником права на отримання заробітної плати, не виплаченої роботодавцем, означає утримання їм власності працівника [4]. Разом з цим, ст. 4 Конвенції забороняє примусову та обов'язкову працю, проте позиватись проти держави на основі цієї статті не може особа, яка в примусовому чи обов'язку порядку виконує: 1) будь-яку роботу, виконання якої звичайно вимагається від особи, яка тримається під вартою, або такої, яка була умовно звільнена з-під варті; 2) будь-яку службу військового характеру, а в тих країнах, у яких правомірним признається відмова від військової служби на підставі переконань, службу, призначену замість обов'язкової військової служби; 3) будь-яку службу, яка має виконуватися у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, що загрожує життю чи благополуччю населення; 4) будь-яку роботу або службу, яка входить у звичайні громадянські обов'язки.

Положення ст. 11 Європейської Конвенції наділяє осіб правом на свободу мирних зібрань та на свободу об'єднання, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів. Здійснення цих

прав не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки та громадського порядку, з метою запобігання злочинів і заворушень, для охорони здоров'я і моральності або захисту прав і свобод інших осіб.

Відзначимо, що перелік можливих порушень Конвенції про захист прав людини і основних свобод, які можуть стати предметом розгляду в Європейському суді з прав людини, не є вичерпним. Інші порушення також можуть стати підставою для звернення до цього суду з метою захисту порушених прав у галузі трудових відносин.

У той же час документ передбачає право позиватись проти держави, якщо та порушила право особи, яке було нею на час правопорушення ратифіковано, виходячи з тієї логіки, що держава бере на себе зобов'язання виконувати той чи інший міжнародний договір тільки з моменту його підписання і ратифікації.

2. Принцип обставин місця (*ratione loci*). Відповідно до цього принципу суб'єкт може позиватись проти дискримінаційних дій держави, якщо саме порушення було здійснено на території, яка знаходиться під юрисдикцією держави-члена Ради Європи і відповідно підписали Європейську Конвенцію. Практичне значення цей принцип отримав у справі *Loizidou v Turkey*, в якому уряд Туреччини заперечував проти позову скаржника в силу того, що той позивався на порушення конвенційних прав, що вчинялись Туреччиною на території Республіки Північний Кіпр, яка не є членом РЄ. Проте, ЄСПЛ підтримав позов в силу того, що турецькі збройні сили фактично здійснюють контроль цієї території [5].

3. Принцип обставин особи (*ratione personae*). Суб'єктом подання може бути тільки та особа, чие право було безпосередньо порушено. Скаржник, позов якого прийнято до розгляду Судом, позначається Європейською Конвенцією поняттям «жертва». Європейський законодавець застосовує до скаржника термін «жертва» для того, щоб розкрити природу скаржника, як особи, щодо якої були порушені права людини та основні свободи. Так суб'єкта подання потрібно розглядати в якості: а) прямої жертви (якщо порушено безпосередньо право заявника); б) непрямой жертви [6] (родич або близька людина прямої жертви); в) потенційної жертви [7] (така особа може з'явитись у процесі тоді, коли Суд приходить до висновку, що конкретний державний нормативно-правовий акт може потенційно порушити її права).

4. Принцип вичерпання внутрішньодержавних ефективних засобів правового захисту, що існують в державі. Особа може подати скаргу в ЄСПЛ, власне як і в будь-який інший міжнародно-правовий інститут, лише після того, як вичерпає всі можливі національні засоби захисту своїх прав. Порушення прав людини розглядається як помилка держави, тому державі надається можливість виправити свою помилку через винесення судового рішення, на основі якого будуть відновлені порушені права. Так, заявник повинен вичерпати весь обсяг можливості відновлення свого права всередині країни шляхом звернення до всіх можливих судових інстанцій та адміністративних органів, якщо ті визначені обов'язковою умовою для

звернення до суду. Відзначимо, що вичерпність можливостей вважається такою, якщо суб'єкт звертався до всіх національних інстанцій з приводу порушення саме того права, яке він оскаржить в Європейському Суді.

5. Принцип шести місяців. Норми Європейської Конвенції встановлюють умову позовної давності з моменту прийняття останнього судового рішення. Так, звернення до ЄСПЛ має бути направлено протягом 6 місяців з моменту: а) останнього внутрішнього рішення у справі по суті; б) порушення права (якщо відсутній внутрішньодержавний правовий порядок захисту цього права); с) коли особа дізнається про порушення свого права (хоча обов'язок вичерпати внутрішні засоби з заявника не знімається). Датою направлення звернення є та дата, яка вказана на конверті, тому необхідно здати звернення на пошту не пізніше останнього дня 6 місячного терміну.

6. Принцип обґрунтованості скарги. Скарга повинна бути обґрунтованою, тобто складатись з двох складників: звернення повинно бути доведеним і вмотивованим прецедентами Європейського Суду з прав людини. Доведеність звернення ґрунтується на доказах, що підтверджують фактичне порушення урядом права (тягар доведення). Так, порушення права може бути підтверджено судовими рішеннями, офіційними відповідями адміністративних органів, показаннями свідків, розшифровками диктофонних записів, листами, власним розповіддю заявника тощо.

У повній скарзі повинні бути такі елементи, як: 1) інформація про заявника та короткий виклад суті справи; 2) зазначення конвенційного права, яке, на думку скаржника, було порушене; 3) зазначення способів правового захисту на національному рівні, які використав скаржник; 4) перелік офіційних рішень у справі скаржника із зазначенням дати прийняття кожного рішення, назви суду чи адміністративного органу, який його прийняв; 5) короткий виклад деталей судових чи адміністративних рішень по його справі.

Нагляд за виконанням постанов Суду, відповідно до ч. 2 ст. 46 Конвенції покладений на Комітет міністрів Ради Європи. Російський вчений М. Лобов відзначає, що ст. 46 ЄКПЛ «лежить в основі всього механізму Конвенції та визначає один з головних відмінностей цього договору від інших інструментів класичного міжнародного права. У рамках Конвенції вперше рішенням міжнародного судового органу було надано суворо обов'язковий характер і вперше була встановлена процедура систематичного контролю за їх виконанням з боку міжурядового органу. Таким чином, вперше в історії міжнародного правосуддя був створений не тільки власне юрисдикційний механізм, що визначає, «що є право» (від лат. *Juris dictio* — говорити право), але і механізм, здатний забезпечити реалізацію даного права» [8, с. 19].

Отже, підбиваючи підсумок всьому вище викладеному, слід зробити висновок, що основою Європейської системи захисту прав людини є ЄКПЛ, на основі якої був створений ЄСПЛ, рішення котрого гарантуються Комітетом міністрів Ради Європи. Скарга до ЄСПЛ повинна відповідати таким вимогам як: 1) чітко розкрити суть порушення; 2) сформулювати причинний зв'язок між порушенням та шкодою, яку зазнав скаржник; 3) мають бути

дотримані формальні умови; 4) скарга має бути обґрунтована наявними доказами; 5) скарга повинна бути вмотивована попередніми прецедентами ЄСПЛ. Обов'язковими принципами прийнятності звернення до ЄСПЛ є: 1) принцип обставин по суті та обставин часу; 2) принцип обставин місця; 3) принцип обставин особи; 4) принцип вичерпання внутрішньодержавних ефективних засобів правового захисту, що існують у державі; 5) принцип шести місяців; 6) принцип обґрунтованості скарги.

Література

1. Дженіс М. Європейське право в галузі прав людини: джерела та практика застосування / М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі. — К.: АртЕк, 1997. — 624 с.
2. ECtHR, *Matter v. the Slovak Republic*, Decision on admissibility of 19 June 1997.
3. ECtHR, *Burdov v. Russia*. Решение Европейского Суда по правам человека от 21.06.2001 относительно приемлемости жалобы № 59498/00. [Електронний ресурс]: Веб-сайт Європейської правової компанії. Режим перегляду: http://www.eurolawco.ru/practicenews/EuroCourt/2001/06/21/ECnews_1678.html
4. ECtHR, *Burdov v. Russia*, Appl. № 59498/00. [Електронний ресурс]: Веб-сайт Європейської правової компанії. Режим доступу: http://www.eurolawco.ru/practicenews/EuroCourt/cases_32.html
5. ECtHR, *Loizidou v Turkey*, Applic. № 16219/90.. [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт ЄСПЛ. Режим доступу: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?action=html&documentId=834301&portal=hbkmsource=externalbydocnumber&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649>
6. ECtHR, *Yasa v. Turkey*, Decision of 2 September 1998, Reports 1998-VI, § 64–66.
7. ECtHR, *Klass and others v. Germany*, decision dated September 6, 1978, Ser. A, № 28, § 33–36.
8. Лобов М. Решение Европейского Суда по правам человека: правовые последствия для государств-членов Совета Европы / М. Лобов //Стандарты Совета Европы в области прав человека применительно к положениям Конституции Российской Федерации. Избранные права. — С. 19–28.

С. Я. Вавженчук

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана,
кафедра громадянського і трудового права
просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03680, Україна

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ПРИЕМЛЕМОСТИ ЖАЛОБ В ЕВРОПЕЙСКИЙ СУД ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ЗАЩИТЫ ТРУДОВЫХ ПРАВ

Резюме

Статья посвящена выяснению основных принципов приемлемости жалоб в Европейский Суд по правам человека. Выяснена сущность таких принципов, их нормативное и фактическое основания. Изучена значимость этих принципов для защиты трудовых прав.

Ключевые слова: принципы, жалоба, Европейский суд, права человека.

C. Ya. Vavzhenchuk

Kiev Vadym Hetman National Economic University,
The Department of Civil and Labor Law
Pobedy av., 54/1, Kiev, 03680, Ukraine

**FUNDAMENTAL PRINCIPLES OF ACCEPTANCE OF COMPLAINTS
IN THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS,
AND THEIR VALUE FOR THE PROTECTION OF LABOUR RIGHTS**

Summary

Article is devoted to clarifying the basic principles of the admissibility of complaints to the European Court of Human Rights. Clarified the essence of the principles of their normative and factual grounds. Studied the importance of these principles for the protection of labor rights.

Key words: guidelines, the complaint, the European Court of human rights.